

УДК 582. 929.4:581.5 (477.42)

Е.О. Мілевич¹

¹Житомирський національний агроекологічний університет,
бульвар Старий 7, м.Житомир, 10008, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ІНТРОДУКЦІЇ *HYSSOPUS OFFICINALIS* L. В БОТАНІЧНОМУ САДУ ЖИТОМИРСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО АГРОЕКОЛОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Гісоп лікарський (*Hyssopus officinalis* L.) – вид напівкущиків роду Гісоп (*Hyssopus*) родини Губоцвіті (*Lamiaceae*), є уродженцем спекотного Середземномор'я. Культурні і дикі форми трапляються у Північній Америці (США). Цей вид широко поширений у Західній Європі, куди потрапив завдяки монахам-бенедиктинцям. На Україні зустрічається в Криму, вздовж верхньої і середньої течії Дніпра, також гісоп лікарський вирощують у садах і на городах як ефіроолійну рослину, інколи трапляються здичавілі особини [1, 2].

Гісоп має добрі фітонцидні властивості. Молоді і нездерев'янілі листки, гілочки, що починають цвісти, мають терпкий пряний гіркуватий смак і приємний аромат, їх використовують як прянощі. Свіжу або суху сировину гісопу лікарського застосовують як запашну приправу для ароматизації холодних закусок, перших і других страв. Свіжу траву гісопу додають у салати, супи, фарші, паштети, овочеві страви, висушену і протерту – у дієтичні страви, ковбаси. Використання зелені гісопу в їжу сприяє травленню, підвищує апетит, тонізує організм, діє як загальнозміцнюючий засіб [1,3].

Гісоп – давня лікарська рослина. У народній медицині траву рекомендують при бронхітах, катарах верхніх дихальних шляхів, при бронхіальній астмі, стенокардії, неврозах, захворюваннях суглобів, хронічних колітах, метеоризмі, як протиглисиний, легко збуджуючий, зменшуючий потовиділення засіб, а також як антисептик. Зовнішньо використовують настої і відвари для промивання очей, при стоматитах, захворюваннях глотки, для компресів при крововиливах, забиттях і як ранозагоювальний засіб. Гісоп лікарський – цінний медонос, мед з якого належить до кращих сортів. Ефірну олію і екстракти гісопу застосовують у парфумерно-косметичній і харчовій промисловості, виноробстві [3].

Саме через унікальну декоративність, широкий спектр використання рослинної сировини нами було вивчено особливості інтродукції в умовах Ботанічного саду ЖНАЕУ гісопу лікарського. В дослідженнях використовували насіннєвий матеріал, отриманий з колекції пряно-ароматичних рослин відділу нових культур Національного ботанічного саду

Біологічні дослідження. – 2013: матеріали IV наук.-практич. всеукр. конф., 16-18 квітня 2013 р. – Житомир, 2013.

ім. М.М.Гришка НАН України.

Гісоп лікарський – багаторічний напівкущик, заввишки 60–90 см, діаметр куша 100–150 см. В куші налічується 40-80 квітоносних стебел. Стебло біля основи здерев'яніле, чотиригранне, прямостояче, коротко опушене або голе. Корінь стрижневий, дерев'янистий, з добре розвиненими розгалуженнями. Листки лінійно-ланцетоподібні, цілокраї, короткочерешкові, супротивні, розташовані навхрест, 2–4 см завдовжки, 0,4–0,8 см завширшки (рис. 1). Листки вкриті залозистими волосками, в яких накопичуються ефірні олії. Суцвіття – колосоподібні несправжні напівкільця, розташовані по 3–7 штук у пазухах листків. Квітки зигоморфні, дрібні, віночки голубі, рожеві або білі. Чашечка світло-зелена, трубчасто-дзвоникоподібна з п'ятьма загостреними ланцетними зубцями. Віночок розміром 7-10 мм, двогубий, з великою середньою лопаттю нижньої губи. Тичинки далеко видаються з віночка. Тичинок в квітці чотири. Маточка – з чотирироздільною верхньою зав'яззю і двома приймочками.

Плід – однонасінний горішок, темно-бурого забарвлення, продовгувато-оберненояцеподібної форми, тригранний, 2,6–2,9 мм завдовжки, 0,8–1,0 мм в ширину. Маса 1000 насінин у гісопу сорту Водограй становила 2,19 г, Атлант – 2,07 г, Маркіз – 2,18 г.

Рослини гісопу в умовах ботанічного саду ЖНАЕУ виявились невибагливими до умов зростання, характеризуються тривалим періодом цвітіння (30–45 діб), після зрізання отави можуть цвісти другий раз. Встановлено, що насіння гісопу можна висівати протягом травня–липня або зрізати отаву в різний період, що забезпечить постійне квітування рослин. В кліматичних умовах Полісся України рослини гісопу першого року зростання цвітуть у серпні-жовтні, рослини другого, третього і наступних років зростання – перший раз у липні-серпні, другий раз – у вересні-жовтні. Насіння гісопу лікарського висівали в ґрунт на глибину 1 см, площа живлення рослин 45х20 см. Сходи рослин спостерігали через 14–22 доби після посіву залежно від погодних умов. Спочатку на поверхні ґрунту появлялись дві сім'ядолі, через 4–5 діб – перша пара листків. При формуванні 6 пар листків спостерігається закладання пагонів другого порядку. Через 84 доби з моменту посіву спостерігали фазу бутонізації, через 98 – цвітіння, через 144 – плодоношення. Дозрівання насіння спостерігали через 159 діб з моменту посіву. Фаза спокою рослин гісопу настає з моменту стійкого похолодання, коли температура повітря досягає -8 – -10⁰С. У рослин другого року зростання фаза відростання наступала у другій декаді квітня, фаза бутонізації спостерігалась через 65 діб з моменту пробудження рослин, цвітіння відповідно – через 95 плодоношення – через 129, дозрівання насіння – через 154, діб. Після зрізання отави у останній декаді липня спостерігалось відростання рослин на 30-50 см, цвітіння – у останній декаді вересня – у першій декаді жовтня, фази плодоутворення і дозрівання насіння були відсутні.

Рис.1. *Hyssopus officinalis* у фази відростання та цвітіння.

У рослин третього року зростання фаза відростання наступала у третій декаді квітня, фаза бутонізації спостерігалась через 59 діб з моменту пробудження рослин, цвітіння відповідно – через 79, плодоношення – через 117, дозрівання насіння – через 133 доби.

Таким чином, в умовах Ботанічного саду ЖНАЕУ рослини гісопу лікарського проходять повний цикл розвитку протягом 139–159 діб. Рослини є зимостійкими – обмерзання пагонів і бруньок, загибель рослин не спостерігалась, що свідчить про ефективність їх інтродукції та можливість культивування в умовах Житомирського Полісся.

Література

1. Эфиромасличные и лекарственные растения, интродуцированные в Херсонской области (эколого-биологические особенности и хозяйственно ценные признаки) / Работягов В.Д., Свиденко Л.В., Деревьянко В.Н., Бойко М.Ф. – Херсон: Айлант, 2003 . – 288 с.
2. Остапко В.М. Интродукция раритетных видов флоры юго-востока Украины / В.М. Остапко, Т.В. Зубцова – Севастополь: Вебер, 2006. – 296 с.
3. Практическое применение лекарственных сборов: справочник / [Гоменюк Г.А, Даниленко В.С., Гоменюк И.И., Даниленко. И.В.] – Киев: А.С.К., 2001. – 432 с.